

Pavao Vuk-Pavlović

VREDNOTA U SVIJETU

Čovjek se ne dostaje zazbiljnosti ni svojevrсна bistva po nekom samotnom jastvu. Da se uopće i može upoznati kao jedinka i kao lice, zahvaljuje upravo činjenici, po kojoj mu je sudbinski prikrojen neki svijet, što mu pripada baš kao što je i on pored sve osobnosti vezan uza nj. Tek izdižući se s dna razmjerne neke ukupnosti predmeta, koja mu se ovako ili onako stavlja nasuprot kao konkretna razmjerna cjelina, kao svijet, može da bilo kako omjeri svoj lik kao ljudski i kao svoj. No kako s druge strane svijet taj dobiva svoju neku određenost time, što konkretno ljudsko lice, kojemu je taj svijet dan, i samo ulazi u nj kao bitan njegov član, nije on, koliko se prikazuje kao specifično ljudski svijet, nikako do kraja izmjerljiv, bio on i još tako ograđen. Koliko se u njemu kao zazbiljnoj veličini i odražavao bitak, toliko se njime ogleda i bivanje, kao što je već samo ljudsko biće podvrgnuto neizbježnosti dolaženja i prolaženja. Stoga se takav oseban svijet i ne da nikako shvatiti kao dosljedna ili gotova datost, koja bi u svim svojim odnosima i vezama bila tako nazočna, da bi se ikada dala toliko prozreti i da bi uopće bila toliko pregledna, koliko bi to iziskivala nužda trajna razračunavanja s njime. Ni po svome jedinstvu ni po svojoj cjelini ne može se smatrati ikad dokrajčeni ili savršeni. Kakogod i bio takav, kakav jest, on je opet i neodrediv po onome, što se u njemu kao klica krije. Znat će se prikazati kako minutljivim tako i nečim, što sved nadolazi. No lik mu svakako nije krut; on je štaviše plastičan.

Samo ona između odredivih pri tome svjetskih razina, u području koje se da uvidjeti prostornovremenski ograđen, u uskom biologičkom smislu shvatljiv opstanak, pripada ovdje nečemu, na što, bilo ono i prolazno, čovjek u neku ruku već unaprijed nailazi i što mu se tako kao zbiljsko i isprečuje. No pored toga iskrsava iznad tih granica ispred čovjeka i zadana razina svijeta, prema kojoj će napredovati i koje se treba dostati, da bi joj nekako gradio i dao lik relativne cjeline svojega svijeta, da bi svijet taj u tome smjeru i nekako podgrađivao i sved nanovo oživljavao, ima li i hoće li poraditi oko naspora i punoće svojevrсно ljudske i u biću čovječjem na jedinstven način osnovane egzistencije.

Pored područja činjeničnih stanja, kojima se čovjek ima prilagoditi, pripada ~~ak~~ svijetu ljudskome bez sumnje jednako i krug kako onoga, što zna biti poželjno ili traženo, tako i idealnih prohtjeva, koje je često teško

zadovoljiti, no koji se bez izuzetka isprečuju ispred smrtnika sa zadatkom nametnutim mu od života, da bi ga sveđ iznova kušao rješavati, da bi prihvatio smjernice tim zadatkom iskrsele i pokorio se unutrašnjoj namjeri i svrsi njegovoj, kako bi se svijet kao svijet ljudski dostao jednoznačnosti i sklada, tako da bi se ispred njega i u njemu mogao čovjek snalaziti i razviti do visa svoga bistva i osebno svog pozvanja. Ta svijet njegov nosi pored sloja golih činjenica i razinu vrednote, kao i onoga, što se može ili mora smatrati valjanim ili i nečim, što treba ili bi trebalo da bude, svjetsku razinu, koje se jedinstvo nadaje vrijednosnim odnosom, vrijednosnom vezom, pa se kao takvo i može razaznati i smije naznačiti kao „smisao“. Razina je ta područje koliko stvoreno toliko i podvrgnuto potrebi sveđ iznovična ostvarenja i stalno bi stvaralačko izgrađivanje upravo toga područja trebalo iznad puste činjenice vegetiranja životu ljudskome osvjetliti i prohodnim učiniti put neki ispunjenja i opravdanja.

Uz opstanak prijanjaju dašto vrednote, koje se priprosto nadaju s njim, vrednote opstanka, koje pute biće na njegovo održanje i intenziviranje njegove vitalnosti. No samim tim opstanak u bistvenom smislu nije očovječen. Tek po ostvarivanju životne razine vrijednosti i smisla iznad gole vitalne sfere te uvrzenjem njenim u skupnost čovječjega svijeta dobiva i sam opstanak osebnu funkciju, da bude podupornjem specifično ljudski djelovnome biću, koliko se ono očituje kao duševno-duhovno jedinstvo znajući sebe odgovornim, te da u tome smjeru služi vrednovanjima tome biću svojstvima, ukratko vrednotama bistva, ne samo onima opstanka. Time pak biva ljudski opstanak nosioćem personalnoga bistva.

Svjetska se razina vrednote i smisla proteže, koliko se njome naznačuje doseg personalnosti, na određena obličja, koja se, raznovrsna, daju između sebe razlikovati, a upućena su po bistvu jedna na druga te u svojoj povezanosti, na osnovu njihova odnosa i međusobne im unutrašnje napetosti pogoduju objavi smislovita života. Koliko se međutim iskazuju opstojnima, mogu da takvima budu i ostanu tek po stalno obnovljenom ostvarenju vrednota:

Koliko se tiče osobitih tih obličja, valja ponajprije misliti na lice, (osobu), kao što se iskazuje biće ljudsko, koliko se određuje prema vrednotama te je podjedno pogledom na njih i njihovo ostvarivanje stvaralačko. Ne manje pak treba da se tu zajedno s licem uoči i „zajednica“, gdje se lice i može bistveno očitovati tek kao njen član, pa usred nje i nastaju čovjeku kao licu naročiti zadaci ostvarenja vrednota. Ne valja na posljertku s time u vezi zaboraviti ni na duhovne objektivitete, na kulturna „dobra“, što ih čovjek stvara, a koja se ukazuju kao sredstva pri održavanju aktualnosti određenih vrednota, dok daju pobude za vrijednosne doživljaje i prenošenje njihovo od lica na lice, čime suomogućuju kulturni kontinuitet u toku povijesnoga događanja.

U središte valja pri tome zacijelo staviti upravo lice kao mogućeg nosioca vrednota i stvaraoća dobara. Ono je i jedno i drugo, a može to i biti, koliko je subjekat, koji vrednote doživljava i shvaća i njima se zanosi. Ipak se ono kao lice ostvaruje jedino u samoj provedbi vrijednosna ostvarenja, pa i jest upravo njegovo samoostvarenje ispred svega značajno i znatno kako kao cilj tako i kao učinak i uspjeh sveg oživljavanja vrijednosti i postig-

nuta time ispunjenja smisla. Tako je dovođenje vrijednosti do nazočnosti u punoći doživljaja kao i smisla u svijesna bića, tako je ostvarenje vrednote središnji uvjet svega samoostvarenja lica, jedini je to put do personalnosti, put, kojim se mora ići, treba li i hoće li da ono, što je istinski ljudsko, iskrnsne iznad gole vitalnosti opstanka, iznad ovako ili onako ograđene animalnosti.

Vrednote, na osnovu kojih se lice u biti izgrađuje, iskazat će se neposredno ostvarenima, koliko budnu doista doživljajno nazočne. I kako se uopće samo tako dižući se do nazočnosti u procesu doživljavanja u svojoj konkretnosti izvorno aktualiziraju te se i dostaju digniteta valjanja, pa dosljedno i moraju da budu doživljive, to se lice smije s obzirom na doseg svoga samoostvarenja smatrati razmjerno najširim poljem vrijednosna ostvarenja, dok po svome bistvu može da u načelu bude u odnosu prema svim vrednotama, a i to tako, da svrh toga bilo kako već nutrinjski povezuje i njih same. Ipak nije nipošto moguće, da bi lice prepušteno samome sebi ili samo za sebe moglo doživljajno primjereno ostvariti sve onakve vrednote, bez kojih bi neizbježno bilo lišeno one punoće, koja bi na posljétku bila doista vrsna da pogoduje usponu bića do ljudski potpuno izgrađene ličnosti. Treba samo svratiti pogled na vrednote, recimo, erotike, ćudorednosti, odgajalaštva, pa da unaprijed bude jasno, da se one smislovito mogu ostvariti tek po odnosu lica prema licu, a to znači pod pretpostavkom ljudskoga zajedništva, u okviru zajednice. Isto se tako jedino na temelju nekog zajedništva lica može u krajnjem vidu razumjeti stvaranje vrijednošću žigosanih kulturnih dobara, dok se ta dobra dostaju smisla samo, koliko posreduju između vrijednosnih doživljaja različitih lica te omogućuju vezivanje naročitih interpersonalnih odnosa i s time oživotvorenje i sveđ iznovično osvježenje klica socijalne kohezije, čime se osigurava opstojnost zajednice i pored izmjene pripadnih joj lica.

Koliko se ostvarenje vrednota proteže na područja, gdje se lice pogledom na vezanost uza zajednicu i spone zajedništva može prema okolnostima prikazati razmjerno samostalnijim, nekako prepuštenijim samome sebi i samostojnijim, kako to zna, gdjekad i po nuždi, između ostalih mogućnosti biti, primjerice, pri iznalaženju bilo kako već usmjerene koristi, ali i, da se još jedan primjer naznači, traženju istine, toliko će i način ostvarenja vrednota biti doduše nevezaniji, pa i nesmetaniji, ali će teško doseći usrdnost, a možda i duševnu dubinu, do koje je moguće doprijeti u ostvarenju onih bistvenih vrednota, koje su bez ograda izravno usidrene u odnosima i vezama istaknuta zajedništva, pa otuđa i dobivaju puni svoj smisao te se dostaju primjerena svog značenja. Čak i tamo međutim, gdje pogledom na određena vrijednosna ostvarenja ne bi ulazile u račun subjektivne prepreke ili kočnice, pa ni povezanost lica u okviru zajednice, koje je član, ne bi naznačivala ograde ličnome samoostvarenju, čak i tamo bi ipak određeni neki odnosi između vrednota samih kao i odnosi pojedinih vrednota prema vrijednosnoj cjelini, koja ih nekako obuhvaća i povezuje, bili, kakvi jesu, jedan između najodlučnijih razloga određenu ograničenju mogućnosti ostvarivanja vrednota time, što bi takvu ostvarivanju, koliko bi imalo biti pravo i primjereno, nužno određivali smjer i ostajali odlučni po njegovu upravljenost. Konkretno vrednote nijesu naime izolirane veličine, nego se doživljavaju u međusobnu nekom snošaju i prema mogućoj njihovoj uzajamnoj snošljivosti.

A to opet stoga, što se vrednote po svome bistvu protežu na mjerilo, koje ih kao takvo veže u jedinstvo određene vrijednosne cjeline te tako i čini konkretnim veličinama.

Samo koliko se vrednote usmjeravaju pripadnim im mjerilom te prema tome ulaze u bilo kako nutrinjski povezan vrijednosni sastav, može i moguće njihovo ostvarenje zajamčivati jednoznačno neko i jedinstveno ispunjenje života te u tome pravcu poslužiti svojoj svrsi. Otud i proizlazi, da polje ili doseg svega vrijednosnog ostvarivanja ne će nipošto biti bez granica, naprosto već stoga, što ne može biti neusmjereno niti se da oživotvoriti možda nekako protivupravilno, ne će li da bude u stvari nekim ostvarenjem prividnim, ostvarenjem, kojim će se na osnovu moguće vrijednosne varke moći doduše izvesti pričin kakva dobra, što će se međutim iskazati ništavim, čim se omjeri na bilo kako danoj personalnoj ili zadružnotvornoj vrijednosnoj punoći. Ne će li da ostvarivanje vrednote bude besciljnim djelovanjem te ostane bezbistvenim činom, ne može ni da se izvršava slijepo u povodu nametljive kakve samovolje ili samodopadna kakva htijenja.

Vrednote se prema svome bistvu ne doživljavaju i ne ulaze uopće u konkretan doživljaj kao izvanjski neki i nepovezani dijelovi slučajno skapljena skupnog sastava. I bit će to toliko manje, što se kako njihovo ostvarenje tako i uviđanje njihove valjanosti, koje se tim ostvarenjem može nadati, ne temelji nipošto na skrovitoj nekoj samoj ustrajnoj kontemplaciji, već na izvornom oblikovanju dobra, kojega jezgru vrednota tako reći obasjava, ili se opet to ostvarenje izvršava u činu samooblikovanja ili samoizgradnje lica, koje vrednotu doživljava. Tako se vrednote dostaju značenja i uviđaju se kao članovi organske cjeline, koliko se protežu na mjerilo, kojim se utvrđuje jedinstvo.

Može da bude međutim više kojekavih vrijednosnih mjerila. Uistinu se različita lica ili različite zajednice doista i priklanjaju različitim takvim mjerilima kao najvišoj ili najodlučnijoj vrijednosnoj instanciji. Različita su mjerila, u koja se, općenito uzevši, može vjerovati, pa se bezuvjetno i vjeruje kao u smjernicu, koja će jedina voditi do pravoga cilja. Goleme su, upravo nedogledne konsekvencije te činjenice. Tako se naime jednako prema mjerilu, koje kao konačan vrijednosni putokaz odlučuje o smjernicama života te djelovanju određuje pravac, ostvaruju na različitim vrijednosnim razinama i različito usmisljeni vrijednosni sastavi ili sklopovi. Ti pak po licima i zajednicama, što se u povodu toga različito i razvijaju, kao i po dobrima, što se primjereno onako danoj i ustaljenoj smjernici oblikuju i u tom pravcu vrše trajniji utjecaj, vode prirodno i nužno do podizanja i više ili manje dosljedne izgradnje različito vrijednosno usmjerenih kulturnih ili i povijesnih svjetova. Kako je pak nastojanje pri tome upravljeno na određenu vrijednosnu cjelinu, koja se ima oživotvoriti, to mogu takvi svjetovi već prema mogućoj međusobnoj snošljivosti biti između sebe kako u suglasju i skladu tako jednako i u nesuglasju i neskladu. Pri svome rađanju i rastu mogu ti svjetovi, dok ih oživljavaju ljudi, dati povoda kavzi i natjecanju; može da za priznanje mjerila, koje je kojemu između njih osnov i središte, baš kao i za njihovo oživotvorenje nastane borba, možda i krajnje žestoka, čemu se ne treba čuditi, jer mogu, kako se već konstituiraju, voditi u bilo kojem pravcu do toga, da se međusobno smetaju ili, više još, sprečavaju pri utvrđenom nekom

i na određen način usmjerenom svom nastojanju oko ostvarenja vrednota. Može štaviše i sloboda u jednome življenom svijetu i za nj tako značiti primoravanje i nasilje za drugi takav svijet, pa to u njegovu okviru stvarno i biti.

Iz naznačene se okolnosti dade već razabrati, da empirički uvjeti mogućeg ostvarenja vrednota nijesu nipošto ispunjeni u svakome slučaju i za svaki između njih. Zna to napose ondje bivati osjetljivim, gdje s bilo kojih razloga iskrsavaju nova mjerila ili gdje se iskažu potrebnima začeci nastojanja oko ostvarivanja vrednota na novim osnovima. Tako izazvane preobrazbe i obnove izazvat će gdjekad i žešće borbe za priznanje nerijetko i nevoljko dočekanih novih načela i smjernica. U takvoj će se prilici tu i tamo teško izbjeći i miješanje dopuštena s iznuđenim, dobrovoljnost s prinudom, oslobađanje s primoravanjem, sloboda s vezanošću. Koliko se pak ne radi o izvornim i iskonskim nekim začecima vrijednosna ostvarenja ili o bezuvjetnim i konačnim nekim vrijednosnim mjerilima, nego samo o daljoj izgradnji bilo kako već utvrđenih vrijednosnih sastava, možda i takvih, koji su bilo od koga i bilo kako na neki način predodređeni da se priznaju i ispovijedaju, tako da ne bi izbjijale načelne zapreke djelovanju u traženu smjeru, tu se u stvari i nadaje tek prazna i isprazna neka „sloboda“, koja bi pokretala htijenje i vodila do čina.

Razumjet će se zacijep samo sohom, da se živa ostvarenja, koje uistinu ispunja svrhu, dostaje prava, istinska vrednota samo na osnovu izvorna rođena doživljavanja određena subjekta i određenja, koje se upire na to doživljavanje. Biva to napose shvatljivo s obzirom na samoostvarenje lica, koje je kao takvo u stvari upravo temelj i uporište sveg ostvarenja vrednota. Koliko podliježe netko pritisku ili prisili, nema ni istinske mogućnosti samoostvarenja; vrijedit će dakako i obrnuto, da se nitko ne može prisiliti na samoostvarenje. Tako i iskršava upravo s tom okolnosti u vezi, pa i zna da bljesne valjana svijest slobode, gdje se iskonski naponi volje za ostvarenjem vrijednosti dožive nužnima i gdje se ne nastoji samo oko daljega promicanja i učvršćivanja takva ostvarenja, nego se posljedici njegovi bez razlike bezuvjetno priznavaju i prihvaćaju. Samo ondje, gdje je čovjek kao lice do kraja voljan primiti na sebe konsekvencije svojih namjera i svojih čina, samo ondje biva i dionikom svijesti slobode. To će reći, da se sloboda nadaje pod uvjetom odgovorna djelovanja, pa se i prema mogućnosti takva — odgovorna — djelovanja određuju i granice te slobode. I valjalo bi u daljem vidu prema tome dosljedno reći: tko je toliko uvjeren o prijeko potrebi i bezuvjetnoj nuždi ostvarenja neke namjere, da se smatra ponukanim i upravo nagnanim prihvatiti s ostvarenjem bezuvjetno i bezizuzetno i njegove posljedice te jednako snositi kako konsekvencije tako i punu odgovornost za to, bilo mu prosto, da si za to uzme i slobodu. Tako biva sloboda doživljiva stvarno s određenjem prema vrednoti i u samoj odluci njezina ostvarenja; uistinu se ona ostvaruje, gdje ne izbiva nepokolebljiva odlučnost ni prava hrabrost za odgovorno djelovanje.

Tako sloboda i nije neki neotuđivi posjed ili ustrajno neko stanje, koje bi stalno bilo isto i ostajalo sebi jednako, nego vrednota, koju treba za svakog prijelaza od određena postavka svrhe na drugi takav postavak prigodice sveđ iznova ostvariti. Nijesu sva bića snabdjevena sviješću i voljom jednako slobodna niti su to u svakoj prilici nužne voljne odluke. Djelovanje

je iz slobode kao i čin, koji bi se smio nazvati slobodnim, u stvari dobro, za koje treba pretpostaviti, da mu je izvor u osebnoj etičkoj nadarenosti i osnov u naročitoj stvaralačkoj sposobnosti ljudske ličnosti.

Sloboda se u krajnjem vidu temelji tako na mogućnosti, da se ostvari, oživotvori, što je nužno ili što se takvim iskazuje; da se učini, provede, što se doživi kao bezuvjetno poželjno, potrebno, neodgodivo, pa se kao takvo i uvidi. Sloboda su i nužda u tome pravcu stožeri istoga postavka, istoga držanja, vezani u jedinstvo iste životne napetosti. Stoga se sloboda i očituje sveder ograđenom. Ona stvarno biva svjestitom i upravo se priželjkuje, gdje djelovanje, koje se nadaje kao zadatak i kojega se nužnost uviđa, nailazi na zapreku. Tad i može volja za samoodređenjem voditi do odvažnosti, da se sloboda osvoji, da se naprosto prigrabi, prisvoji, uzme.

Kako obeshrabenost, nedostatak odvažnosti, tako i obijesna samovolja ili tvrdokorno nasilje izlaze u stvari iz okvira prave slobode te mimoilaze mogućnost primjerena ostvarenja vrijednosti. S jedne strane nedostaje naime odlučnosti, da se čovjek istinski založi za poželjne ciljeve i podvrgne zdušno neizbježnim zadacima; s druge se pak strane ne će, ne prihvaćaju se, nego se štaviše i svim sredstvima izbjegavaju konsekvencije, što neizbježno iskrsavaju u povodu djela, što proizlaze na osnovu izvršena čina. U obadva se slučajima ni duševno držanje čovjekovo ni duhovni mu postavak ni čin njegov ne mogu održati ispred personalne savjesti; oni takvi znače upravo zloupotrebiti slobodu ili je se odreći.

S obzirom na ostvarenje vrednota sloboda nije predodređena, nego se ona može oživotvoriti u granicama povučanima bistvenom strukturom ili konstitucijom određena svijeta. Kakva li će biti sloboda, to stoji do mogućnosti, koje se mogu nadati za izgradnje i preobražaja takva nekog svijeta. Prema tome se sloboda i ostvaruje prije svega u zalaganju, pa naposljed u borbi za neko vrijednosno mjerilo, koje je s vjerom prihvaćeno i u vjeri priznato za najvišu smjernicu nastojanja i djelovanja, za mjerilo, pogledom na koje se čovjek nepokolebljivim pouzdanjem nada, da će mu ono, zahvaljujući onakvu ostvarenju vrijednosti, koje se na njemu orijentira, sigurno osmislenje i jamčiti punoću života.

Kako je čovjek na temelju svoje vjere i svoga pouzdanja u neko mjerilo života nekako više ili manje prožet sviješću o potrebi stalna ostvarenja vrednota, bez čega se ni prikućiti ne bi mogao razini opstanka bilo i samo približno primjerenoj prohtjevima onakva mjerila, pa se po razmaku stvarnoga životnog stanja od onakva, kakvo se očekuje prema mjerilu najvišim dobrom smatranu, osvještava na neki način i mjeri upravo njegova unutrašnja ljudska životna oskudica, tako se s onakvom vjerom budi i čežnja za vrednotama, po kojima se izgrađuje lice i u kojima se osidrava zajednica. Takva osebno obojena čežnja, koja se bitno razlikuje od puste želje ili proizvoljne žudnje, odgovara svjestitosti razmjerne vrijednosne praznoće, s koje se smjera na razmjernu vrijednosnu punoću. Tako ta čežnja, što nagoni na ostvarenje vrijednosti, nije u bitnosti usmjerena zato u sagradnju i dotjeranost kulturna djela, da bi se posjedovalo ili uživalo; lice, koliko je zahvaćeno upravo tom čežnjom, nastojat će kao takvo štaviše oko samousavršenja posredstvom priželjkovana dobra, priželjkovana lica, priželjkovane zajednice, priželjkovane ljubavi ili i oko ostvarenja i što savršenijega oživo-

tvorenja onoga, što tom ljubavlju ljubi i za čim tom čežnjom čezne. Pri takvoj se čežnji u posljednjoj instanci ne radi o posjedovanju, nego o tome, da onaj, tko se odao tome čuvstvu, budne koliko je moguće protančaniji, produbbeniji, bistveniji; radi se o smislenom ispunjenju ili i preobraženju života, o njegovu pročišćenju i na poslijetku samoopravanju.

Otud i biva razumljivim, da ondje, gdje joj krutost života ne dopušta pretvoriti vrijednosni prohtjev izravno u životnu stvarnost, ta čežnja zna biti pokretalom za duhovne tvorbe, koje, koliko inače i same naznačivale ostvarenja vrednote svoje vrste, svrh toga mogu da znače i neizravan pokušaj ostvarenja određenih vrijednosti, upravo neku njegovu anticipaciju ili i, kako bi se još moglo kazati, pripremu za ogledanje osobne okolnosti, kako i koliko li bi takvo neko određeno ostvarenje bilo moguće, primjereno, svrhovito. Čini to po takvoj svojoj čežnji čovjek na tlu umjetničkoga stvaranja i s te se strane smije u umjetničkome djelu nazreti gotovo eksperimenat neki pogledom na ostvarenje vrijednosti, na nastojanje, da se vrednota neka udomi u ljudskome svijetu.

Doista, čovjek je pronašao način, kako će se prije, negoli se i kao psihološki i kao socijalni subjekat odvaži na zbiljski životni vrijednosno relevantan pothvat, nekako posredstveno, bez potrebe izravne voljne odluke, smjelo bi se upravo reći nekako bezobavezno, a time dašto i bezopasno, suočiti s takvim vrijednosnim ostvarenjem, kako bi ga mogao omjeriti i s obzirom na nj se u okviru ozbiljnih i sudbonosnih svojih životnih pregnuća snaći i opredijeliti. I uspijeva mu to u umjetnini.

Kako je umjetničko djelo sposobno, da prikaže na neki način duševnost i iskaže, koliko ona upućuje i na svijet vrednota te se povezuje s njim, može ono između ostaloga bez sumnje i osvjetliti, kako li se takvo neko ostvarenje očituje i kako li se konsekvencije njegove mogu nadati. Koliko se pak stavlja u takvu službu, ne stoji umjetnini ništa na putu, da u ovom ili onom pravcu budne i snubiocem za vrednote i njihovo ostvarenje.

Kolikogod međutim čežnja ljudska ljubavlju prema vrednotama naptljena i bila djelovna, a vjera, što podgrađuje ostvarenje vrijednosti bezuvjetna, puna pouzdanja, bodreći sveđ i ohrabrujući za trajno očovječivanje kao bitni poziv života, ipak sama vrijednosna svijest vodi u svome dozrijevanju na poslijetku do neobična upravo osobna iskustva, koje s tom čežnjom i tom vjerom nije nipošto u skladu.

Začuđuje doista činjenica, da se čovjek znade to dalje od punoće života i njegova ispunjenja kao cilja, što je ostvarenom vrijednošću nadareniji i pravim dobrima bogatiji, pa i što pogledom na vrednote i ostvarenje njihovo u ljudskome svom svijetu biva vidovitiji. Što je više lični život sudjelovao u izgradnji vrijednosna nekog svijeta i više postigao s obzirom na samoostvarenje u tome vidu, što je time bivao dublji i bistveniji, to je ujedno i svjesniji oskudnosti svojoj i izvjesniji pogledom na vrijednosnu svoju neimaštinu, ograđenost i nemoć.

Ostvarenje vrijednosti nikad u svijetu nije završeno.

Što je čovjek nastojeći oko spoznaje dopro dalje i što je jasnije smio zagledati u sastav svijeta i bistvo života, to više mora da uvidi, koliko je obaviti tajnama i kako je neznatno ljudsko znanje. Što čovjek biva dobrotivijim i što odgovornije djeluje kao lice i ličnost, to mu mora biti poznatije,

protiv kakvih li se teškoća ima gotovo stalno boriti čisto, pa i uzvišeno namjerenje, kako razmjerno teško i rijetko može da se ono, što je doista dobro, očituje u svojoj potpunosti i savršenosti, kako uistinu malo svijet posjeduje dobrote. Što se više širi vidokrug u carstvu ljepote i pogled se u njemu produbljuje, to jače iskaču i to nesmetanije se i vidljivije proširuju razmaci, koji rastavljaju svakidašnjicu sveđ iznova od plemenite duševnosti. I ne trijumfira uvijek duh istine niti se poštuje stalno ljepota duše niti se sveđ cijeni dobra volja niti se priznaje bezuvjetno žrtva prinesena budućnosti. I vjernost doživljava rug, i ljubav izdajstvo.

I čini se naposljed, da je jedno isto dosuđeno i dobru i zlu, da vrijednome nema prednosti ispred protivuvrijednoga.

Pri takvu je iskustvu i takvu uvidu doista nemoguće izbjeći pitanje, vodi li ostvarivanje i ostvarenje vrijednosti do nekoga cilja, pogledom na koji bi se nastojanje oko nazočnosti vrednote u svijetu moglo iskazati opravdanim i očitovati kao smislovito. Je li, gledajući na neku cjelinu života i bilo kakvu doglednu posljednju svrhu, ostvarivanje i ostvarenje vrednota u svakome slučaju i bez obzira na prevrtljivost sudbine potrebno, poželjno, preporučljivo? Ili sve ljudsko nastojanje i živovanje naznačuje na posljertku neizbježan, bezizuzetan, upravo nuždan slom? Je li možda svijet, koliko ga shvaćamo kao smislenu cjelinu, u bitnosti ipak lišen nekog posljednjeg smisla? I treba li pouzdanjem nekim iz bistvena dna dana nam života crpati sredstva svijeta, koji se njime rađa, ili ga samo rezignirajući podnositi bez nade?

Kako se god međutim to pitanje i činilo u prvi mah bezizlaznim, pa misao sveđ iznova hoće da na tome tlu zastre svijetle vidike i pogled skrene u bezdan, život se sam tu začudo ne da obeshrabriti, već traži stalno nove putove organizaciji svijeta i okušava sveđ dalje mogućnosti svoga preobražaja goneći uviđanje ljudsko da ga slijedi.

I doista: koliko čovjek živeći proteže vjeru u bilo kako prokušano ili i samo moguće vrijednosno mjerilo kao bezuvjetnu i takvom priznatu i htjetu smjernicu djelovanja neposredno na život, ne vrijedi zatvoriti oči ispred mogućnosti, da će smjerno prihvaćanje takva vjerovanja, ljudskog u svojoj dubini, i povodjenje za poticajima, što od njega proizlaze, bez sumnje više pogodovati zemskom opstanku, biti svijesti čovječjoj i bistvenosti bliskije i po ljudski bitak spasonosnije, negoli da se prezre.

Ipak je zadahnut smrću i najbolji opstanak i posvećen je propasti. A njime propada, kako se čini, i najbolje biće, nestaje i najdublja bistvenost. I po istoj nuždi nema više ni zajednica, koje su nekāda cvale, kao što ne će više biti ni nas sa svim zajednicama, kojima pripadamo, kad nadode vrijeme. I najvrednije namjerenje, što lica povezuje u zajednicu, pada jednom nesmiljeno u zaborav.

I opet: znači li pasti u zaborav isto, što i nestati bez traga?

Vodi li dakle smrt u ništavilo, ispred kojega sav opstanak na posljertku ne može značiti nego slom, potpun i konačan, pa život, kakav i bio, ne može biti nego neizbježan neuspjeh?

Ili je smrt možda preobrazba na dnu zazbiljnosti, takve neke zazbiljnosti, kojoj ništa ne može da bude izgubljeno?

Nema dašto na to konačna odgovora; apodiktična je tvrdnja tu neumjesna. Sigurno je znanje tu pri kraju; samo nagađanje je dopušteno, samo

je slutnja moguća. No i pored toga ostaje mogućnost da se mjere vjerojatnosti i bira između njih. A odgovor se na to pitanje određuje na posljertku prema nazoru o svijetu, kojemu se možemo ili hoćemo prikloniti u slutnji i vjeri.

Doista se tako odgovor na istaknuto nemalo sudbonosno pitanje, odgovor zvan, da utječe na pravac, što ćemo ga dati životu, nadaje na visoku skaliniu uviđanja, na kojemu na krajnje određenje ne utječe samo utvrđenje svijesti, nego i odluka savjesti!

Dvije značajne mogućnosti ulaze tu napose u račun.

Treba li stalnu jezgru svijeta tražiti u carstvu mrtvih stvari i smije li se stalno ustrajanje i prava trajnost pripisati samo anorganskoj zbilji, mora li se bistveni osnov svega, što se ima smatrati uistinu zbiljskim, baš kao i osnovni zakon zbivanja ili događanja razumjeti tako, kako to hoće mehanistički naturalizam, onda se dašto može predmnivati, da u povodu činjenice smrti čovjek kao lice u krajnjem vidu ne stoji ni pred čim, da je izručen ništavilu, koje u posljednjoj konsekvenciji usidrava ljudski život u apsolutnoj osamljenosti te ga nagoni, da uvire u besciljnost. Ne mogući biće, koliko bi doista potpalo pod zakonitost takve vrste, izaći iz ograde svoje pojedinačnosti, mora isto tako nestati, kao što je i nastalo, može prestanak njegove individualnosti značiti ujedno i potpuno njegovo uništenje. Ako biće nije ništa izvan svoje pojedinačnosti, mora smrt doista značiti savršenu njegovu poništenost. I ne izlazi li s tog apseka, da je po svijet uopće i za smrtnika pojedinca napose bilo svejedno, kako i kakav li se je proveo život, kao što će s toga gledišta i individualno živjeti ili se uopće ne roditi, opstojati ili ne, biti na posljertku isto?

Nije međutim takva pretpostavka nipošto jedina moguća.

Jednako se i s istim načelnim pravom da misliti, da nije područje anorganske stvarnosti, već naprotiv organski bitak jamac zazbiljnosti, da je on, u bilo kojem obliku to i bilo, prava iskonska i neuništiva zbilja te vlada anorganskim elementom tako, da smrt pogađajući individualni opstanak gasi dašto osviješteno jastvo, ali ne i posljertke njegove djelovnosti, pa tako u bitnosti pored svega ništenja ne smeta ipak i ne ometa tok žive zazbiljnosti. U tome vidu ne bi bila neopravdana ni predmniva, da ništa ne propada konačno u ništavilu, nego ono, što je bilo, i ono, što je učinjeno, ostavlja tragove u trajnoj povezanoj živoj zbilji, svjesnoj i plastičnoj, tragove, kojima se učinak ne da dohledati do kraja, jer bi se, kad bi vrijedila suprotna predmniva, morala cjelina svjetska smatrati oskudnijom od njezinih dijelova.

Bit će uostalom samo egocentričan postavak, gdje se individuum hoće izjednačiti sa svijetom, ako se u odnosu pojedinca prema smrti ne gleda dosta široko, i ako se toliko visi na ograničenu jastvu, da se ne vidi dodir jedinke sa svjetskom cjelinom u dovoljnoj opsežnosti, pa se i odgovornost za čin i propust ne odmjerava u svem onom obuhvatnom značenju, koje ona zaslužuje. Stoji li naime s pravom iznesena predmniva, smije se također zaključiti, da čovjek neizbježno i tako, da se ne da učiniti neučinjenim, nanosi svijetu, štogod on po sebi i čini možda samo sam za sebe. No ako je tako, ne može ni biti svejedno, kako netko djeluje u svijetu i što tko radi i stvara u životu i što čini od njega.

Ne će se zacijelo u vidu istaknute pretpostavke moći činiti beznačajnim, na čemu se osniva i na čemu se u bitnosti gradi ljudski život: na mržnji

ili ljubavi, na zlobi ili dobroti, na očaju ili nadi. Pogledom na to jednako će se teško moći održati mnijenje, da lični život mora već zbog bistvene svoje povezanosti s umiranjem svršiti neuspjehom i nužno značiti slom, ako čovjek i pored svoje smrtnosti smije vjerovati, da mu je suđeno sudioništvo na sudbini svijeta, u kojemu se ne mora smatrati nepotrebnom jedinkom bez značenja, i ako ne treba odbaciti uvjerenje, da se smisao njegova opstanka očituje manje u prolaznu strahovanju, promjenljivim stanjima brige i tjeskobe ili i kratkotrajnu uživanju posjeda, negoli u pripravnosti odricanja, u predanosti i požrtvornosti zbog budućnosti života i sudbine svijeta.

Doista, opstanak će sa svim ostvarenjem vrednota zasjati smislom, gdje čovjek više ljubi svijet negoli sebe.

Bez obzira na to, da li se svjetsko događanje primiče nekom dalekom smislovitom cilju, što ga valja postići, ili se radilo samo o tome, da taj svijet ne budne vrijednosno siromašnijim, iskazuje se tako predmniva mogućnosti trajna djelovanja svakoga čina kao minimum vjerovanja, koje ostvarivanju vrednota potaknutu svjesnim odgovornim uvjerenjem priznaje potrebu i nužnost te to ostvarivanje usprkos smrti samoj opravdava.

DER WERT IN DER WELT

Zusammenfassung

Die spezifisch menschliche Welt beruht nicht nur auf gegebenen Tatbeständen, sondern auch auf Aufgegebenem, das stets neu zu bewältigen ist, soll sich das Leben rechtfertigen lassen. Es ist dies der Aufgabenbereich des Sinnhaften, der zu ständiger Wertverwirklichung drängt und zur Bildung von Person, Gemeinschaft und Gütern führt.

Die Verwirklichung von Werten vollzieht sich sinngemäss in der Richtung auf ein einheitliches Wertgefüge durch Bezogenheit dieser Werte auf einen relativ höchsten richtungweisenden Maszstab, weswegen auch der Spielraum sinngemässer Wertverwirklichung nicht unbegrenzt sein kann. Die Entsprechung eines angenommenen Wertmaszstabs ist nicht beweisbar; an ihn wird geglaubt. Seine Bewährung erfolgt nachträglich. Aber auch dies rechtfertigt ihn nur im Hinblick auf die Umstände, unter denen er sich bewähren konnte, nicht allgemein. So besteht kein Recht, zur Anerkennung solchen Maszstabs zu zwingen.

Da verschiedene geglaubte Maszstäbe zur Geltung und Wirksamkeit gelangen können, ist es in Wahrheit unvermeidlich, dass durch verschiedene Personen und Gemeinschaften sich auch verschiedene Wertganze oder Sinnwelten verwirklichen, mögen sie auch in solchen Gegensatz geraten und sich gegenseitig in der Verwirklichung entsprechender Werte behindern, dass selbst Freiheit in der einen solcher Welten Zwang für die andere bzw. innerhalb der anderen bedeuten könnte.

Zu echter Wertverwirklichung gehört nun Freiheit. Bewusst wird sie unter der Bedingung verantwortlichen Handelns. So ist sie auch weniger Habe als Aufgabe und muss mit der Wertverwirklichung selbst zum Durchbruch kommen. Es geschieht dies auch, wo sich rechter Mut einstellt. Sowohl Mutlosigkeit wie Mutwille verfehlen echte Freiheit, somit auch die Aussicht auf gemässe Wertverwirklichung.

Wertverwirklichung ist ewige Aufgabe; so ist sie niemals vollendet. Je reicher an verwirklichtem Wert und je wertsichtiger der Mensch wird, um so weiter weiss er sich vom Ziel. So fragt es sich, ob wertverwirklichendes Trachten überhaupt irgendeinem letzten Zweck dient, der ihr Notwendigkeit verbürgt. Mehr noch wird durch die Vergänglichkeit alles Daseienden, durch die unbestreitbare Tatsache des Todes, Zweck und Sinn der Wertverwirklichung fraglich. Die entscheidende Stellungnahme dazu ist niemals voraussetzunglos und kann es auch nicht sein; sie wird von der Weltanschauung abhängen, der man Glauben zu schenken sich benötigt sieht.

Mag vom Standpunkt eines mechanistischen Naturalismus aus, der im Leblosen letzte Wirklichkeit annehmen zu müssen meint, menschliches Sorgen sinnlos, bewusstes Dasein notwendig scheiternd erscheinen, so ist der Weg zu anderen Denkmöglichkeiten damit nicht versperrt. Sieht man vielmehr im ewig Lebendigen die Grundlage des Seins und im Einklang damit in jedweder Tat ein Tun an der Welt, so erscheint auch Sinn im Leben durch jenes wertverwirklichende Schaffen, das in Erscheinung tritt und zur Geltung gelangt, wo der Mensch die Welt mehr liebt als sich selbst.